

Logiczna rekonstrukcja argumentacji prawniczej

Streszczenie

Rekonstrukcja rozumowań prawniczych pozostaje w polu zainteresowań zarówno prawników, filozofów, jak i badaczy sztucznej inteligencji. W moim wystąpieniu zajmę się zagadnieniem komputerowych rekonstrukcji rozumowań prawniczych.

Komputerowa rekonstrukcja rozumowań wymaga stworzenia ich formalnej reprezentacji. Przedstawię i omówię kwestie związane z formalizacją rozumowań prawniczych. Szczególną uwagę poświęcę dwóm blisko związanym grupom problemów. Pierwsza dotyczy podważalności rozumowań prawniczych. Podważalność ta ma kilka obliczy. Z jednej bowiem strony związana jest z występowaniem w systemie prawnym jawnych (eksplicytnych) oraz ukrytych (implicytnych) wyjątków od norm prawnych. Z drugiej zaś strony podważalność ściśle wiąże się ze specyficznym kontekstem, w którym przeprowadzane są rozumowania prawnicze: jest to postępowanie przed organami sądowymi, administracyjnymi i innymi stosującymi prawo. Z tego powodu rozumowania prawnicze ze swej natury są „dialogiczne”. Znaczy to, że w praktyce procesowej strony oprócz uargumentowania swojego własnego stanowiska za cel stawiają sobie również obalenie stanowiska strony przeciwnej. „Dialogiczność” ta od strony dogmatyki i doktryny prawnej ujmowana jest w konstrukcji rozkładu ciężaru dowodu. Zasady rozkładu ciężaru dowodu wraz z instytucją domniemań prawnych określają, na kim w procesie (lub postępowaniu nieprocesowym) spoczywa obowiązek udowodnienia zajścia określonych okoliczności. Podważalność rozumowań prawniczych oznacza oczywiście, że schematy wnioskowań, na których się opierają, często nie są schematami dedukcyjnymi. Ze wszystkich tych cech wyróżniających rozumowania prawnicze na tle rozumowań w ogóle wynikają specyficzne wymogi, które musi spełniać formalna reprezentacja rozumowań. Pokażę przy tym, że klasyczny rachunek predykatów pierwszego rzędu nie spełnia wszystkich tych wymogów.

Druga grupa problemów związana jest z zagadnieniem reprezentacji wiedzy prawnej. Kwestia reprezentacji wiedzy w przypadku rozumowań prawniczych ma przynajmniej trzy aspekty. Po pierwsze, formalna reprezentacja wiedzy prawniczej powinna odpowiadać w jakimś stopniu tradycyjnie ujmowanej strukturze systemu norm prawnych, które układają się w pewną hierarchię. Po drugie, jeżeli rekonstrukcje takie mają być użyteczne dla prawników, to powinny być przynajmniej w pewnym stopniu psychologicznie wiarygodne, to znaczy odpowiadać sposobowi, w

jaki prawnicy rzeczywiście przeprowadzają rozumowania. Po trzecie zaś, jeżeli rekonstrukcje te mają przybrać postać jakiegoś programu komputerowego, to struktura reprezentacji wiedzy prawniczej musi gwarantować jej rozszerzalność i modularność. Pokażę, że również z tymi problemami nie radzi sobie klasyczny rachunek predykatów.

Po sformułowaniu listy kryteriów, które spełnić musi system umożliwiający adekwatną rekonstrukcję rozumowań prawniczych, przedstawię dwa modele argumentacji. Pierwszym z nich będzie klasyczny model argumentacji Dunga (1995), drugim będzie nowszy model Carneades (Gordon, Prakken, Walton 2007; Gordon, Walton 2012). Porównam je ze sobą i pokażę ich mocne i słabe strony dla omawianego zagadnienia. Model Dunga, chociaż bardzo abstrakcyjny i ogólny, wydaje się mniej obiecujący niż Carneades. Na przykładzie modelu Carneades pokażę również, jak rozwiązać można często poruszane w literaturze problemy dotyczące rekonstrukcji domniemań prawnych.

Na zakończenie wskażę pewne ścieżki, jakimi mogą pójść badania dotyczące rekonstrukcji rozumowań prawniczych. Z jednej strony bowiem rekonstrukcje wycinków wiedzy prawniczej mogą posłużyć do tworzenia wspomagających pracę prawnika aplikacji komputerowych, z drugiej zaś strony osiągnięcia na polu maszynowego przetwarzania tekstów argumentacyjnych dają nadzieje na to, że w przyszłości możliwa będzie bardziej kompletna rekonstrukcja wiedzy prawniczej i stworzenie automatycznych systemów, które potrafiłyby, opierając się na niej, przeprowadzać rozumowania prawnicze.

Wybrana bibliografia:

- Bayón J.C. (2001), *Why is Legal Reasoning Defeasible?* [w:] *Pluralism and law*, red. A. Soeteman, Amsterdam: Springer Netherlands, s. 327-346.
- D'Almeida L. D. (2015), *Allowing for Exceptions: A Theory of Defences and Defeasibility in Law*, Oxford: Oxford University Press.
- Dung P. M. (1995), *On the Acceptability of Arguments and Its Fundamental Role in Nonmonotonic Reasoning, Logic Programming and N-person Games*, „Artificial Intelligence” 77(2), s. 321-357.
- Ginsberg M. L. (1987), *Readings in Nonmonotonic Reasoning*, M. Kaufmann Publishers, Los Altos: California.

- Gordon T. F. (2013), *Structured Consultation with Argument Graphs* [w:] red. K. Atkinson, H. Prakken, A. Wyner, *From Knowledge Representation to Argumentation in AI, Law and Policy Making*, London: College Publications, s. 115-134.
- Gordon T. F., Prakken H., Walton D. (2007), *The Carneades Model of Argument and Burden of Proof*, „Artificial Intelligence” 171(10), s. 875-896.
- Gordon T. F., Walton D. (2012), *A Carneades Reconstruction of Popov v Hayashi*, „Artificial Intelligence and Law” 20(1), s. 37-56.
- Hart H. (1948-49), *The Ascription of Responsibilities and Rights*, „Proceedings of the Aristotelian Society. New Series” 49, s. 171-194.
- Lewandowski S. (2012), *Retoryczne i logiczne podstawy argumentacji prawniczej*, wyd. 2, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Perelman Ch. (1976), *Logique juridique. Nouvelle rhétorique*, Paris: Dalloz. Tłumaczenie polskie: *Logika prawnicza. Nowa retoryka* (1984), Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Prakken H. (1997), *Logical Tools for Modelling Legal Argument*, Amsterdam: Springer Netherlands.
- Prakken H., Sartor G. (2004), *The Three Faces of Defeasibility in the Law*, „Ratio Juris” 17(1), s. 118-139.
- Stelmach J., Brożek B. (2006), *Metody prawnicze*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Toulmin S. (1958), *The Uses of Argument*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Zieliński M. (2006), *Derywacyjna koncepcja wykładni jako koncepcja zintegrowana*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 68(3), s. 93-101.
- Ziemiński Z. (1960), *Przepis prawny i norma prawna*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 22(1).